

بوم - جامعه شناسی کبایه

دکتر بهمن عماري

دانشگاه بوعلی سینا

۱۳۹۸

QK

۹۱۱

عطری، مرتضی، ۱۳۳۰

ب ۷/ع

۱۳۹۸

بوم- جامعه شناسی گیاهی، Eco-Phytosociology / مؤلف: مرتضی عطری،

همدان: مرکز نشر دانشگاه بوعلی سینا، ۱۳۹۸.

۳۱۴ ص.

شابک: ۶-۷۶۲-۱۲۸-۶۰۰-۹۷۸-۴۰۰۰۰۰ ریال

1- گیاهان- اجتماع، Plant communities 2- گیاهان- بوم شناسی،

Plant ecology

رده بندی دیویی: ۵۸۱/۷۸۲

شماره کتابشناسی ملی: ۵۳۹۶۸۷۷

عنوان:

۲- جامعه شناسی گیاهی

مؤلف:

دکتر مرتضی عطری

ناشر:

مرکز نشر دانشگاه بوعلی سینا

ویراستار:

دکتر محمد باجانی

چاپخانه:

روشن

صفحه و قطع:

۳۱۴- وزیری

نوبت چاپ:

اول

تیراژ:

۱۰۰۰

قیمت:

۴۰۰۰۰۰ ریال

تاریخ انتشار:

۱۳۹۸

شابک:

۶-۷۶۲-۱۲۸-۶۰۰-۹۷۸

شماره کتاب:

ع/۴۳۸

کلیه حقوق برای مرکز نشر دانشگاه بوعلی سینا محفوظ است

مراکز فروش در همدان: ۱. دانشگاه بوعلی سینا، مرکز نشر تلفکس: ۰۸۱-۳۰۰۰۱۲۷

۲. خیابان شهید حسین فهمیده، روبروی پارک همدان، دانشگاه مرکز نشر

۳. خیابان مهدیه روبروی خانه معلم- انتشارات دانشجو

نماینده گی فروش در تهران: ۱. موسسه کتابیران، میدان انقلاب، خیابان لبافی نژاد غربی (بعد از چهار راه کارگر

جنوبی)، بعد از فروشگاه شیلان، پلاک ۲۳۷ تلفن: ۶۶۴۲۳۴۱۶-۶۶۴۲۶۶۸۷

۲. نوپردازان، میدان انقلاب، خیابان لبافی نژاد، بین ۱۲ فروردین و اردیبهشت، پلاک ۲۰۶

تلفن: ۶۶۴۹۴۴۰۹-۶۶۴۱۱۱۷۳

فهرست

صفحه	عنوان
شش	سپاسگزاری
هشت	پیشگفتا
دوازده	سرآغاز
۱	بخش یکم: تاریخچه جامعه‌شناسی گیاهی
۱۸	بخش دوم: جامعه‌شناسی گیاه زیگموتیست
۲۲	گردآوری داده‌ها در روش زیگموتیست
۲۸	ساخت تابلوی جامعه‌شناسی گیاهی
۲۸	تابلوی خام
۲۹	تابلوی پرورده
۲۹	تابلوی پایانی یا آرایه
۳۳	نام‌گذاری هم آرایه‌ها
۳۵	خرده‌گیری‌های بینشی و روش‌شناختی به جامعه‌شناسی گیاهی
۴۸	بخش سوم: روش‌های گردآوری داده‌ها در بررسی پوشش‌های گیاهی
۴۹	روش Randomly
۴۹	روش Subjective
۵۰	روش Systematic
۵۰	روش Exhaustive

صفحه	عنوان
۵۰	روش هایی با سطوح معین
۵۱	روش هایی با سطوح نامعین
۵۱	روش De Vries
۵۲	روش خطی
۵۲	روش قاب نقطه
۵۳	روش خط - نقطه
۵۴	روش فاصله یابی
۵۵	گوناگونی زیستی (تنوع زیستی)
۵۸	بخش چهارم: جامع شناسی گیاهی و برداشت های نادرست
۵۸	۱- آیا جامعه شناسی گیاهی یکی از شاخه های بوم شناسی است؟
۶۰	۲- آیا جامعه شناسی گیاهی تنها باید در پوشش های دست نخورده و طبیعی به کار گرفته شود؟
۶۱	۳- معرفی هم آرایه، تنها با وجود Relve
۶۲	۴- جامعه شناسی گیاهی به شناخت و بررسی جامعه یا اجتماع می پردازد؟
۶۸	بخش پنجم: خوپذیری، سازش، اقلیم پذیری
۷۱	پراکنش و مهاجرت
۷۳	بخش ششم: توالی و اوج ترازمندی (تعادل)
۷۵	ویژگی های آستانه اوج ترازمندی
۷۵	انواع گوناگون اوج ترازمندی
۷۷	دیدگاه ها
۸۶	محیط درون زاد و محیط برون زاد
۹۰	بخش هفتم: کلان رویشگاه
۹۴	جای مونه
۹۵	جای شناسی
۹۵	جغرافیای زیستی
۹۶	۱- جهانی یا همه جا حاضر
۹۶	۲- چند زیستگاه

صفحه	عنوان
۹۷	۳- آندمیک
۹۸	گیاهان Native و Endemic
۱۰۰	بخش هشتم: بوم سازگان، کنش ها و واکنش های بوم شناختی
۱۰۴	برداشتی نوین از عوامل بوم شناختی
۱۰۶	عوامل بوم شناختی
۱۱۱	عوامل بوم شناختی با کارسازی مستقیم
۱۱۱	آب
۱۱۲	گیاهان آب یا آب پسند
۱۱۲	گیاهان درونی یا غوطه ور یا پاغوشیده
۱۱۳	گیاهان شناور در آب
۱۱۴	گیاهان خشکی پسند
۱۱۴	- گیاهان مناطق خشک یا خشک پسندان حقیقی یا راستین
۱۱۶	۱- گیاهان مناطق خشک بدون خزه - پیر - سازش خشکی پسندی
۱۱۶	- نخست، گیاهان کوتاه زری یا زوگدر
۱۱۷	- دوم، گیاهان ویرانگر پرهزینه (آب برباد د)
۱۱۷	۲- گیاهان خشکی پسند دروغین یا شبه خشکی پسند
۱۱۸	نور
۱۱۸	گیاهان آفتاب پسند یا نوردوست
۱۱۸	گیاهان سایه پسند
۱۱۸	گیاهان بهاره یا زیربهاره
۱۱۹	دوره نوری یا نوردورگی
۱۱۹	گیاهان بی نیاز از نور
۱۱۹	گیاهان بی تفاوت
۱۲۰	گیاهان شب دورگی یا گیاهان روز کوتاه
۱۲۱	گیاهان روز دورگی یا گیاهان روز بلند
۱۲۱	حرارت
۱۲۲	خاک
۱۲۵	ارتفاع

صفحه	عنوان
۱۲۶	شیب
۱۲۷	ژرفا یا عمق آب
۱۲۷	طول و عرض جغرافیایی
۱۲۸	باد
۱۲۸	آب، خاک، گیاه
۱۳۲	انسان
۱۳۴	گنجایش خوبذیری و سازش پذیری گیاهان
۱۳۶	بخش نهم: برخی از چالش های پیشی و روش شناختی جامعه شناسی گیاهی کلاسیک
۱۴۰	بخش دهم: بوم - جامعه شناسی گیاهی
۱۴۷	۱- گردآوری هر آنچه که پیرامون پوشش گیاهی مورد بررسی موجود است
۱۴۷	۲- آماده سازی نقشه محدوده ای منطقه
۱۴۷	۳- آماده سازی نقشه ا.ا.
۱۴۷	۴- آماده سازی نقشه محل و پراکنش محیط های درون زاد
۱۴۸	۵- تعیین مکان زدن قطعه نه نه
۱۴۹	۶- گردآوری داده ها
۱۵۲	۷- تابلوی جامعه شناسی گیاهی
۱۵۳	۸- آیین نامگذاری هم آرایه ها
۱۵۷	بهره گیری از نرم افزار رایانه ای در واکاوی داده ها
۱۶۳	بخش یازدهم: تعیین زیستگاه ویژه (DSS)
۱۶۵	مراحل بررسی در روش DSS
۱۷۱	به کارگیری پسوند -deme
۱۷۲	سودمندی افزودن ضریب فراوانی - چیرگی و بسامد در بررسی های گیاه شناسی (تاکسونومی)
۱۷۳	نگاهی به شماری از دستاوردهای روش DSS
۱۷۴	شماری از بررسی های انجام شده با استفاده از روش DSS
۱۷۴	۱- بررسی گوناگونی درون گونه ای در گیاه گندم وحشی <i>Triticum boeoticum</i>
۱۷۷	۲- مطالعه سیستماتیکی بخش <i>Onobrychis</i> از جنس <i>Onobrychis</i> Miller در ایران
۱۸۶	۳- مطالعه بیوسیستماتیکی جمعیت های گونه <i>Thymus eriocalyx</i> (Ronniger) Jalas در ایران

پیشگه تار

نخستین بررسی که می‌تواند با دیدن نام این کتاب پیش‌آید، این است که چرا واژه آمیزه‌ای بوم - جامعه‌شناسی گیاهی^۱ برای آن برگزیده شده است. برای پاسخ به این پرسش باید برگردیم به سال‌های ۱۳۵۳ تا ۱۳۵۷ که در دانشگاه لویی پاستور دانشجوی دکترای بوم‌شناسی - جامعه‌شناسی گیاهی^۲ بودم و نزدیک به ده سال پس از آن که برای فرصت مطالعاتی و آشنایی هرچه بیشتر با جامعه‌شناسی گیاهی به دانشگاه اورسی فرانسه به بخشی رفتم که بخش گیونو^۳ نامیده می‌شد. افزون بر این، گذراندن درس‌هایی با پروفسور ام. گونو^۴. (نظریه پرداز مکتب GUINOT) که افتخار شاگردی ایشان و پایان‌نامه کارشناسی ارشد و دکتری با این دانشمند فرهیخته را داشتم و همچنین، گذراندن واحدهای نظری و عملی با بزرگانی چون پروفسور آ. گانیو^۵، روفسور جی. رو^۶، دکتر ال. آر. توره^۷ و استادان دیگر در دانشکده گیاه‌شناسی دانشگاه سوربون پاریس، از یک سو و از سوی دیگر شرکت در کلاس‌های نظری و عملی دانشمندانی چون پروفسور آ. لکوست^۸ (جانشین پروفسور گینوشه دانشمند بزرگ و نویسنده اولین کتاب جامعه‌شناسی گیاهی در فرانسه)، پروفسور جی. ام. ژنو^۹ (افزون بر شرکت در کلاس دوره دکتری ایشان، گذراندن دوره‌ای تخصصی در مرکز بین‌المللی جامعه‌شناسی گیاهی لیل فرانسه)، پروفسور اس. بلز^{۱۰}، دکتر جی. سی. کلین^{۱۱}، دکتر ام. رو^{۱۲}، جناب جی. پی. بریان^{۱۳} (به‌ویژه پیرامون به‌کارگیری نرم‌افزار آنافیتو^{۱۴} و تفسیر داده‌ها) و... در دانشگاه اورسی فرانسه، باعث شد

1. Eco-Phytosociology

2. GUINOCHET

3. M. GOUNOT

4. A. GAGNIEU

5. J. ROUX

6. L. R. THEURET

7. A. LACOSTE

8. J. M. GEHU

9. S. BLAISE

10. J. C. KLEIN

11. M. ROUX

12. J. P. BRIANE

13. ANAPHYTO

در زمینه بوم‌شناسی گیاهی و به‌ویژه جامعه‌شناسی گیاهی، با دیدگاه‌ها و برداشت‌های گوناگون و گاه ناسازگار آشنا شوم و همواره این پرسش برایم پیش آید که آیا می‌توان راهی یافت که این ناسازگاری و ناهمگونی را به‌سوی بهره‌وری از دو دانش پایه‌ای بوم‌شناسی گیاهی و جامعه‌شناسی گیاهی به‌گونه هم‌افزایی و استفاده بهینه از دیدگاه‌ها، شیوه‌ها و مبانی آن‌ها به‌کار برد؟

در این راستا، تدریس دروس نظری و عملی بوم‌شناسی عمومی، بوم‌شناسی گیاهی، به‌ویژه بوم‌شناسی پوشش‌های گیاهی و بررسی و آنالیز پوشش‌های گیاهی در دوره کارشناسی، ابتدا و پیش از هر چیز، تدریس جامعه‌شناسی گیاهی در دوره دکتری و سرپرستی رشته و دوره پایان‌نامه در دانشگاه‌های مختلف و دوره‌های بازآموزی کارشناسان محترم مراکز تحقیقات، استان‌ها و انجام چندین طرح تحقیقاتی دانشگاهی، استانی، ملی، و... بسیار برایم ارزنده و سودمند بود. در اینجا بیان اینکه گفتگو با بسیاری از همکاران و همراهان دانشمند دانشگاهی و مراکز پژوهشی، کارشناسان فرزانه مراکز تحقیقاتی و به‌ویژه دانشجویان عزیز و کارشناسانی که با دقت، هوشیاری، کنجکاوی و تیزهوشی، مرا به چالش می‌کشاندند و وادار می‌زدند که همواره برای پرسش‌های گوناگون آن‌ها در پی پاسخ باشم و هم آن‌ها بودند که با سکیای و بُردباری در کلاس و گفت و شنودها، امکان پیش‌آوری برداشت‌ها و اندیشه‌هایم را به‌شیوه نوشتاری و گفتاری فراهم ساختند. به این ترتیب بود که برای نخستین بار در سال‌های آغازین دهه هفتاد با نگارش مقاله‌ای، واژه آمیزه‌ای بوم - جامعه‌شناسی گیاهی را با کاربندم و نوشتم «به‌کارگیری همزمان معیارهای دانش بوم‌شناسی و جامعه‌شناسی گیاهی». شاید بتوان بوم - جامعه‌شناسی گیاهی نامیده. در ادامه نیز این امکان را یافتم تا به‌کارگیری روش بوم - جامعه‌شناسی گیاهی در بررسی‌های پژوهشی و پایان‌نامه‌های دکتری و واکاوی (تجزیه و تحلیل) دستاوردها، گفتگوهای دیگری پیرامون عوامل بوم‌شناختی، رابطه‌ای با نام برداشتی نوین از عوامل اکولوژی و تقسیم‌بندی آن‌ها و نیز بررسی گوناگونی درون و بین گونه‌ای گیاهان، در مقاله‌ای با نام «به‌کارگیری روش DSS در بررسی گوناگونی درون و بین گونه‌ای را به چاپ برسانم.

در بسیاری از کتاب‌ها، به‌ویژه مقالات و سخنرانی‌ها به ایده‌ها، برداشت‌ها و دیدگاه‌های گوناگون و گاه ناسازگار، درباره جامعه‌شناسی گیاهی و نیز روش‌های گردآوری و بررسی داده‌ها در این دانش برمی‌خوریم که گاه دستیابی به برداشتی هر چند

سطحی از این دانش را فراهم نمی‌سازد. شاید ریشه چنین چالش‌هایی به سرشت فلسفی دانش‌هایی چون بوم‌شناسی و جامعه‌شناسی گیاهی برگردد. وجود مکتب‌هایی چون مکتب اروپایی، مکتب امریکایی، مکتب روسی و مکتب‌های وابسته به آن‌ها، مانند مکتب کلمنتس^۱، مکتب ویسکانسن^۲، مکتب آپسالا^۳، مکتب زیگماتیست^۴، مکتب سپ^۵ و... گویای چرایی وجود این چالش‌ها است. اما چالش بزرگ‌تر در آنجایی خود نمایی می‌کند که برخی برآنند، برداشت و روشی آمیزه‌ای از این بینش‌ها، یا آمیخته‌ای از آن‌ها را که هیچگونه همخوانی با دانش جامعه‌شناسی گیاهی را ندارند، در پژوهش‌ها، نگارش‌ها، گفتمان خود به‌کار گیرند. به همه این نکته‌ها در این کتاب خواهیم پرداخت.

در این کتاب، بیش از هر چیز به آن برداشت از دانش جامعه‌شناسی گیاهی می‌پردازم که برپایه بینش زیگماتیست (مؤسسه بین‌المللی جغرافیای گیاهی مدیترانه و آلپ) یا به‌بیانی دیگر بینش بران^۶ - بلانکه^۶ استوار است. تا افزون بر پرداختن به دیدگاه، مبانی و ویژگی‌های آن در همخوانی یا ناهمخوانی با سایر بینش‌ها و روش‌ها، به خردگیری‌هایی پردازم که به آن ورد می‌شود و نیاز به بازنگری دارد. گذشته از برخی بینش‌ها و افرادی که نه تنها هیچگونه اندیشه سازگار با چارچوب اندیشه و روش پیشنهادی بران - بلانکه ندارند و نیز مبانی و شالوده آن هم‌سو نیستند، سایر بینش‌ها و روش‌ها هم، کم‌وبیش، ناهمخوانی‌هایی در بیارام از بخش‌ها دارند و نیز برخی نکات ریز را پیش می‌کشند. بر همین پایه است که می‌پندارم و برآنم که نباید در به‌کارگیری روش بران - بلانکه از روش‌های دیگر، که همخوانی با این بینش و روش ندارند، به شیوه آمیخته یا آمیزه‌ای استفاده شود. افزون بر این، در این کتاب بر آن هستم تا از یک‌سو به برداشت‌های نادرست از این بینش و به‌آنچه که در اینجا، به ۴۰ سال آموزش و پژوهش درباره برخی چالش‌ها و کمبودهای این بینش پرداخته‌ام، پردازم و از سوی دیگر روشی را پیشنهاد کنم که با بهره‌گیری از سنج‌ها (معیارها) و مبانی دو دانش جامعه‌شناسی گیاهی و بوم‌شناسی گیاهی، بتواند به دستاوردی پربار و موشکافانه بیانجامد و براین پایه، راه را برای رسیدن به دیدگاه‌ها و روش‌های بررسی گوشه‌های دیگری از دانش گیاه‌شناسی بگشاید.

۱. Clements ۲. Wisconsin ۳. Uppsala
۴. Sigmatiste ۵. CEPE ۶. Braun-Blanquet